अध्ययनको संगठन

नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयबाट पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको लम्जुङ जिल्लामा बसोबास गर्ने दुरा समुदायमा प्रचलित लोकवार्ता (Folklore) सम्बन्धी अध्ययन गरि सुझाव सहितको प्रतिवेदन पेश गर्न सिर्जनशील अध्ययन केन्द्र नेपाल प्रा.लि. लाई जिम्मा दिइएकोमा यस अध्ययनका लागि देहायको विशिष्ट प्रकृतिको संगठनले स्थलगत अध्ययन–अनुसन्धान कार्य सम्पन्न गरी यो प्रतिवेदन तयार भएको छ –

(क) श्री युवराज गिरी – टोलीनेता (अर्थशास्त्री)

(ख) श्री टेकनाथ भट्टराई – तथ्याङ्कशास्त्री

(ग) श्री पार्वती गौतम – लोकवार्ताविद् / लोकवार्ताशास्त्री

(घ) श्री अभिनन्दन चौधरी, श्री प्रभानन्द चौधरी – कम्प्युटर टाइप तथा डिजाइन

(ङ) श्री सन्तोष खनाल, श्री भूपेन्द्र पराजुली, श्री विष्णुमाया गिरी – तथ्याङ्क संकलक

(च) श्री तारानाथ निरौला – लोकभाषाविद्

(छ) श्री भुवनकुमार दुरा – सम्बन्धित समुदायको स्रोत व्यक्ति

(ज) श्री रामेश्वर बराल – समाजशास्त्री / मानवशास्त्री

(झ) श्री काजीमान प्याकुरेल – संस्कृतिविद्

(ञ) श्री हरि श्रेष्ठ, श्री कमल श्रेष्ठ – फोटोग्राफर

(ट) श्री सुशील गौतम – लोकबाजाविद्

(ठ) श्री तुलसी गिरी – संस्था प्रमुख

भूमिका

लोकवार्ता कुनैपनि समुदायका आफ्ना मौलिक चिनारी, विशेषता र अमूल्य सम्पदा हुन् । लोकवार्ता भन्नाले ग्रामिण समाजको ज्ञान अर्थात् असंस्कृत जातिको ज्ञान हो । लोकवार्ता विगतको प्रतिध्वनि हो, ऐतिहासिक हो अनि यस्तो परम्परा हो जो शास्त्रीय र पाण्डित्यको चेतनाले रहित भई परम्पराको गतिमा अघि बढेको र हुर्किएको हुन्छ। समग्रमा भन्नुपर्दा लोकको अध्ययन गर्ने विषय नै लोकवार्ता हो । लोकवार्ता कुनैपनि समुदायका आफ्ना मौलिक चिनारी, विशेषता र अमूल्य सम्पदा हुन्। विश्व मानचित्रमा सानो मुलुक भएपनि जसरी प्राकृतिक सम्पदाका दृष्टिकोणले नेपाल विशाल र धनी छ, त्यसैगरी मौलिक कला, परम्परा र संस्कृतिको विविधताले पनि नेपाल समृद्ध छ। सानो मुलुक भएपनि भौगोलिक विविधताले गर्दा तराईका फाँटिला उर्वर भूमिदेखि अमूल्य जडिबूटी फल्ने पहाडी र हिमाली हावापानी यहाँ पाइन्छ। पूर्वको सङ्गिनीदेखि सुदूर पश्चिमको देउडा सम्मका अनेकन लोक परम्परा र साँस्कृतिक विशेषता बोकेको यो मुलुक कला र संस्कृतिका लागि संसारमै धनी छ। यसै प्रसङ्गमा दुरा समुदायका मौलिक कला तथा परम्परा र संस्कृतिलाई पनि बिर्सन सकिन्न । समुदायका यस्ता लोक परम्पराभित्र लुकेका ज्ञान, सीप तथा मौलिक तथा वौद्धिक सिर्जनाहरुलाई ज्ञानको आधारमा अघि बढेको आजको विश्वमा उचित संरक्षण र समयानुकूल परिमार्जन सहित प्रवर्द्धन गरेमा सम्बन्धित समुदाय र राष्ट्रलाई नै समृद्ध बनाउन सकिन्छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा पश्चिमाञ्चल विकाश क्षेत्रको लम्जुङ जिल्लामा बसोबास गर्ने दुरा समुदायमा प्रचलित यस प्रकारका लोकवार्ता र लोक परम्पराभित्र लुकेर बसेका ऐतिहासिक, सामाजिक, धार्मिक, साँस्कृतिक र पुरातात्त्विक महत्त्वका पाटाहरुलाई अध्ययन अनुसन्धान गरी तिनको महत्व र भूमिकाको विश्लेषण गर्दै तिनको जगेर्नाको अवस्थाको बारेमा सुझाव समेत पेश गर्नका लागि नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयले गरेको यो अध्ययन कार्य प्रशंसनीय छ।

अध्ययनका लागि छुट्याइएका अनेकन विषय, कार्यक्षेत्र, उपलब्ध समयावधि र साधन स्रोत वास्तवमै पर्याप्त थिएन । तथापि अध्ययनको महत्व र जिम्मेवारी निर्वाह गर्दै यस संस्थाले आफ्ना सम्पूर्ण जनशक्ति र सम्पर्क स्रोतहरुको समेत प्रयोग गरी अत्यन्तै मेहेनतका साथ यस समुदायसँग सम्बन्धित विभिन्न संघ संस्था तथा सम्बन्धित जातिका विभिन्न विद्वान, लेखक र शोधकर्ताहरु समेतको सल्लाह, सहयोग र सुझावका आधारमा पश्चिमाञ्चल विकास क्षेत्रको लम्जुङ जिल्लामा बसोबास गर्ने दुरा समुदायमा प्रचलित लोकवार्ताहरुको अध्ययन गरी निष्कर्ष र सुझाव सहितको अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरी पेश गरिएको छ।

यो प्रतिवेदन तयार हुनका लागि धेरै व्यक्ति तथा संस्थाहरुको अमूल्य योगदान तथा सहयोग रहेको छ। सर्वप्रथम त 'दुरा सेवा समाज, केन्द्रीय कार्य समितिका उपाध्यक्ष तथा सिन्दुरे गा.वि.स.–३, ठूलो स्वाँरा, लम्जुङका स्थायी बासिन्दा लोक बहादुर दुराको सहयोगप्रति सिर्जनशील अध्ययन केन्द्र नेपाल (प्रा.)लि. परिवार आभार व्यक्त गर्दछ। स्थानीय सरस्वती मा.वि.का पूर्व शिक्षक तथा हाल सो माविका सञ्चालक समितिका अध्यक्ष समत रहनुभएका लोक बहादुर दुराको हार्दिकतापूर्ण सहयोग यो अध्ययन प्रतिवेदनको पूर्णताको लागि एउटा सर्वाधिक महत्व र अविश्मरणीय पाटोको रुपमा रहेको छ भनी यहाँ उल्लेख गर्नैपर्छ। यसैगरी नेटा गाविस वडा नं. – ३ का वीर बहादुर दुरा, चन्द्रेश्वर गाविस वडा नं. ५ का देवीजङ् दुरा, सिन्दूरे गाविस, मकै स्वाँराका भीमबहादुर दुरा, ठूलो स्वाँरा, चण्डी गाउँका पूर्व जिमाल भीमबहादुर दुरा (ठुलो भीमबहादुरको नामले पनि परिचित), नेटा गाविस वडा नं. २, डाँडागाउँकी समा दुरा आदिको महत्वपूर्ण सहयोग तथा भूमिका विना पनि यो प्रतिवेदनले यस्तो स्वरुप पाउन सम्भव थिएन। यसैगरी 'दुरा सेवा समाज, केन्द्रीय समिति' का महासचिव भुवन दुराको सहयोग र मार्गदर्शन पनि यस अध्ययन मिशनको एउटा महत्वपूर्ण अङ्गको रुपमा रहेको छ।

नमस्ते पोखरा ब्रोडकाष्टिङ् स्टूडियो, पोखराका निर्देशक छवि सुवेदी र ठाडो भाकाका प्रख्यात गायक तथा लोक संस्कृतिका ज्ञाता वृद्धिमान दुरा धम्पुसँगको भेटघाट र वार्ताले पनि यस अध्ययनलाई अझ व्यापक र खोजमूलक बनाउन ठूलो भूमिका निर्वाह गरेको छ। प्रस्तुत अध्ययन कार्यमा प्रत्यक्ष

अप्रत्यक्ष रुपमा धेरै व्यक्तिहरुले सल्लाह, सुझाव र अन्य प्रकारका सहयोगहरु गरेका छन्, जुन हाम्रा लागि सबै उत्तिकै महत्वपूर्ण र अमूल्य छन् । यसै सन्दर्भमा सिन्दूरे गाविस वडा नं. ३, ठूलो स्वाँरा स्थायी बसोबास भएका इण्डियन आर्मी, भू.पू हविल्दार (हवल्दार) देवबहादुर दुराको नाम बिर्सनै नहुने सहयोगीको रुपमा यहाँ उल्लेख गर्नु उपयुक्त हुन्छ । ठूलो स्वाँरादेखि, डाँडागाउँ, हाँडीखोला, मिदिमखोला हुँदै कर्पुटारसम्मको पैदल यात्रामा सुरक्षा र मार्गदर्शन दुबै रुपमा निःस्वार्थ साथ दिनुहुने देवबहादुर दुराको भूमिका अतुलनीय छ।

अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क संकलनार्थ खटिएका संकलकहरु सन्तोष खनाल, विष्णुमाया गिरी, भूपेन्द्र पराजुली र पर्शुराम रिजाल, फोटोग्राफर हरि श्रेष्ठ र कमल श्रेष्ठ, समयको पावन्दीलाई मनन् गरी छोटो समयमा पनि दिनरात नभनी कम्प्युटर टाइप गर्ने भाइ प्रभानन्द चौधरी र प्रतिवेदनलाई आकर्षक ढङ्गमा डिजाइन गर्ने डिजाइनर अभिनन्दन चौधरीले लगनशीलता र जिम्मेवारीपूर्वक कार्य सम्पन्न नगरिदिएको भए यो प्रतिवेदन तोकिएको समयावधिभित्र पूरा हुने थिएन।

अध्ययनलाई स्तरीय र पूरक बनाउनका लागि विभिन्न समयमा नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयका रजिष्ट्रार श्री वीरबहादुर राई र शाखा अधिकृत नारायणप्रसाद अर्यालले दिनुभएको रचनात्मक सुझाव र सल्लाहले पनि निकै महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको कुरा यहाँ उल्लेख गर्नैपर्ने हुन्छ। यसैगरी अध्ययन टोली नेता श्री युवराज गिरीको प्राविधिक, समन्वयकारी र नेतृत्वदायी भूमिका पनि अविश्मरणीय छ यस अध्ययनकार्यका लागि । तथ्याङ्कशास्त्री टेकनाथ भट्टराई, संस्कृतिविद् काजीमान प्याकुरेल, लोकबाजाविद् सुशील गौतम, लोकभाषाविद् तारानाथ निरौला, समाजशास्त्री/मानवशासत्री रामेश्वर बराल र लोकवार्ताविद्/लोकवार्ताशास्त्री पार्वती गौतमको भूमिका पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छ।

यस अध्ययन कार्यमा माथि उल्लेख भएका बाहेक पनि धेरै व्यक्ति तथा संस्थाहरुको ठूलो सहयोग र भूमिका रहेको छ। यहाँ सबैको नाम उल्लेख गर्न सम्भव र व्यवहारिक पनि छैन। त्यसैले

अध्ययनकार्यमा प्रत्यक्ष–अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने सबैप्रति यो संस्था कृतज्ञता प्रकट गर्दछ। यस अध्ययनकार्यलाई अघि बढाउनका लागि हर समय सल्लाह र रचनात्मक सुझावहरु दिएर सहयोग पुऱ्याउनुहुने नेपाल प्रतिलिपि अधिकार रजिष्ट्रारको कार्यालयका रजिष्ट्रार श्री वीरबहादुर राई, शाखा अधिकृत श्री नारायणप्रसाद अर्याल लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरुप्रति सिर्जनशील अध्ययन केन्द्र नेपाल प्रा.लि. आभार व्यक्त गर्दछ।

सिर्जनशील अध्ययन केन्द्र नेपाल प्रा.लि.

धापासी, काठमाडौं, २०६६ फागुन १४ गते